

Козма Харитон
АРДАЛИОН

Козма Харитон

АРДАЛИОН

НЕВЕН
Београд, 2024

1.

ЗВЕЗДЕ ИМАЈУ ИЗГЛЕД, АЛИ НЕМАЈУ МИРИС

1.1.

Бити будала! Изгледа да је то једини начин да паметан и образован човек слободно мисли, има шта да једе и сачува свој мир... Тако је барем размишљао Ардалион када је по други пут пао на испиту за добијање филозофског плашта.

Туга и гнев, беспомоћност и понижење, огорченост и разочарање смењивали су се муњевитом брзином. Кад само помисли колико мука су поднели његови родитељи да би га послали у далеку Атину да се школује...

Околности су биле такве да му је живот започео у време кад се Римско Царство почело стабилизovati након више од пола века хаоса, док су се владари мењали толико често да народ није ни знао ко им је цар. Сада су имали четворицу царева: на истоку Диоклецијана као врховног аугуста и Галерија као цезара који управља Илириком, а на западу аугуста Максимијана и цезара Констанција. Спровели су велике реформе којима су укинута сви ранији порези и осмишљени нови. Народ више није знао шта треба, а шта не треба да плаћа – а војници су увек били ту да узимају и шта треба и шта не треба да узму. Пописана је целокупна земља у царству и порез на приватну својину се почео рачунати према површини и плодности земљишта. Како би се одржала унутрашња стабилност након спровођења ових реформи, инсистирало се на томе да деца

преузимају послове родитеља. Читав систем био је организован тако да се никаква друга прилика готово и не може добити.

Ардалион је рођен у малом рударском насељу где се судбина мушке деце, уз ретке изузетке, сводила на два избора: провести живот у руднику или отићи у Сирмијум у војску. Није желео ни једно ни друго, а није желео ни да буде вечити трговачки путник попут оца и да му читав живот прати неизвесност колико дуго ће моћи да живи са тим што има. Хтео је да се образује.

Отац га је повео са собом на трговачко путовање. Свакоме је говорио да га учи занату. Како су се ближили Атини, у своју причу је додавао како је трговином постало готово немогуће бавити се ако не знаш да читаш и пишеш, јер је немогуће истовремено држати у глави сву робу, цене, приходе, расходе и порезе. Он је престар да се сада томе учи, али има младог сина који ће да се образује како би наставио очев посао.

Имали су среће да пронађу доброг човека који ће брзо препознати Ардалионове способности и помоћи му да буде примљен на Академију. Отац му је оставио сав новац који су годинама одвајали од сопствених уста, дао му је све што му је могао дати – али то је било недовољно за живот у Атини. Имао је довољно да преживи првих неколико дана, а наредних неколико година ће целокупно слободно време проводити радећи као слуга да отплати стан и храну.

Али успео је, упркос свему. Дошао је у Атину и добио прилику да се образује на Платоновој Академији, једној од најпрестижнијих образовних установа познатог света, да стекне знања... и шта је сазнао? Сазнао је да то

није она Академија коју је пре непуних седамсто година основао чувени Сократов ученик. А није сасвим ни Платонова, јер се поред платонизма и новоплатонизма равномерно учило и о перипатетичима, стоицима, епикурејцима и осталима. Ни учитељи нису били сасвим учитељи: нису се трудили око својих ученика, знали су да им труд неће повећати плату. Филозофска и политичка уверења мењали су у складу са својим положајем и приликама у атинској скупштини. У њиховим предавањима могао се видети увек исти, научени образац говора, препун општих места применљивих на било коју тему, окићен занимљивим али крајње небитним и бескорисним подацима. Све су то била тешка разочарања за Ардалиона који је био искрен и посвећен ученик, истински жељан знања.

Чинило му се да су сав његов труд и рад били узалудно расипање времена и снаге. Било је веома болно двапут пасти на испиту. Свако размишљање о будућности подсетило би га на завршни испит и на учитеља Мелитона, чијег се иритантно љубазног и крајње непредвидивог понашања толико плашио, а од кога му је зависио завршетак школовања. Мелитон би тада дошао у Ардалионове мисли и Ардалион би се дуго расправљао са њим, говорећи му све оно што је желео да каже, али је због мањка храбрости и вишка пристојности задржавао за себе.

Четири године се учио филозофији, беседништву, музици и гимнастици. Онда је дошло време да полаже завршни испит. Добио је задатак да прича о Питагори. Говорио је са одушевљењем марљивог ученика који се озбиљно и посвећено спремао за испит. Причао је шта је

све Питагора открио у математици, музици и медицини, како је разумео интеракцију четири елемента од којих је састављен свет и како разне супротности у свету (светлост и мрак, топлота и хладноћа) имају подједнак удео у космичкој хармонији. Али Мелитон га је често прекидао ухвативши се за неку споредну реч, тражећи од њега да је прецизно дефинише, па би се ту занео, променио тему и одвео разговор у новом правцу. Или му је постављао неразумљива потпитања која би га збунила, што је користио да започне своју причу. Објаснивши му укратко нешто што није знао о Питагори, почео би говорити непотребне занимљивости о томе како је Питагора сматрао да је у прошлом животу био Хермесов син, да му је дато да задржава сећање на претходне животе, па је био у телу неколико јунака, биљака и животиња, док се након 207 година проведених у Хаду није родио као богонадахнути филозоф, што је људе привлачило да долазе и слушају га; или како је сматрао да се сексуалним уживањима треба предавати зими, а никако лети, да су у пролеће и јесен мање штетна, али да свакако не доприносе здрављу па их треба избегавати; или да женама треба да прилазимо само онда кад пристајемо на то да будемо слабији. Након свега тога, Мелитон је замерио Ардалиону да је неодлучан и несигуран, да је испит замишљен тако да ученик прича, а не учитељ. Оборио га је и рекао му да остане још годину дана да усавршава своје знање.

Другом приликом су разговарали о Платоновој метафори са возачем и два коња. Ардалион је усхићено говорио да је на себи и својим познаницима приметио да је то истина: заиста је наш разум попут кочијаша који мора да

управља двојицом веома снажних пастува, од којих један представља желатељни и страствени део душе који може изгледати и као љубав и као блуд, а други представља раздражајни део душе који варира између храбрости и гнева. Али опет је Мелитон сматрао да су то све веома познате ствари, занемарујући то што их је његов ученик управо научио и схватио, те је поново сваким потпитањем одвлачио разговор путем којим га Ардалион није могао пратити.

Последњи пут га је питао ко је написао да је свињама дата со уместо душе да се не би усмрделе, потом му пребацујући што није читао Цицеронову књигу *О крајностима добра и зла*, јер нема шансе да би заборавио овако духовит моменат.

Иако се Ардалион истински трудио и давао све од себе, није знао шта да очекује и како да се постави. Било му је потребно да све што га мучи изговори наглас, пред човеком који ће га саслушати и разумети, који ће без осуђивања покушати да ствар сагледа Ардалионовим очима и који ће му можда дати користан савет или рећи нешто паметно, подстакнут пријатељском љубављу и добрим намерама, а не жељом да паметовањем нахрани своју сујету. Ардалион је био веома срећан и захвалан што је имао таквог пријатеља. Звао се Козма.

Козма је био један од оних људи за које се чинило да им све чега се дохвате полази за руком. Нико није знао много о њему, свима је био тајновит, али и симпатичан. Радо је помагао свакоме ко би му се обратио за помоћ или савет. Био је весео и смирен. Говор му је био прецизан и

убедљив, некако истовремено доминантан и ненаметљив. Имао је редак дар да свакога са ким разговара испуни надахнутошћу да ради на себи. Сви су га видели као одликаша, једног од најбољих ученика Академије у последњих неколико година. Ардалион се дивио многим његовим особинама које је и сам желео стећи. Био је помало љубоморан на њега, али искрена и обострана пријатељска љубав спречила је појаву зависти, учинивши да природно осећање љубоморе сазри у здравом смеру: као подстицај и надахнуће.

Говорио је доста званично, као да поучава или беседи, али видело се да му је природно и да не чини то из сујете. Вероватно је несвесно преузео стил из књига које су морали да читају.

– Увек треба размишљати о три ствари. Прво: шта нам је циљ у овом тренутку, а шта нам је коначни циљ; шта је то на чему радимо и шта желимо постићи. Потом треба да сагледамо од кога и од чега зависи остваривање нашег циља, који су кораци које треба предузети и која је цена коју треба платити. Најзад, треба да размислимо о томе шта смо учинили, шта нисмо учинили и колико смо спремни учинити од тога што се тражи, па да на основу тога донесемо одлуку.

– Знаш, али то су тако опште ствари – одговори му Ардалион.

– Опште ствари се често заборављају. Ти желиш да положиш завршни испит. Услов је да кажеш Мелитону оно што он очекује од тебе. То је веома једноставно. Престани да размишљаш шта би ти волео да причаш, да учиш, да знаш. Реци му оно што тражи од тебе, узми звање, па после